

Vesztróczy Zsolt

LUDEVÍT ŠTÚR MŰVEI

Ludovít Štúr: Dielo. Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, Bratislava, 2007, 675 oldal

L'udevít Štúr* a szlovák nemzeti mozgalom vezéralakja volt a 19. század első felében, s az utána jövő nemzedékek politikusként, íróként, publicistaként azóta is gyakran hivatkoznak rá. Írásai viszont, melyeket az 1950-es években adtak ki egy teljesnek szánt, bár kissé hiányosra sikerült összkiadásban, ma már – a könyvtárakat leszámítva – gyakorlatilag hozzáférhetetlenek, miközben az életműve iránti érdeklődés változatlan maradt. Ezen áldatlan helyzet rendezésére kiválóan alkalmas lehet a nagy szlovák politikus életművéből megjelent válogatás, mely a szlovákiai magyar Kalligram Kiadó és a Szlovák Tudományos Akadémia Szlovák Irodalmi Intézetének közös kiadásában jelent meg.

Ludevít Štúr 1815. október 28-án született Zay-Ugrócon, evangélikus értelmiségi családban. Tanulmányait Győrben, Pozsonyban, majd Halléban végezte, ahonnan 1840 őszén tért vissza a koronázó-városba. Politikai tevékenységének kezdete lényegében innen datálható, fellépésével gyökeresen új irányt adott a szlovák politikai önszerveződésnek.

Štúr legfontosabb politikai döntése az volt, hogy 1843 februárjában, elvbarátaival egy új szlovák irodalmi nyelv létrehozása mellett kötelezte el magát. Ez egyben politikai állásfoglalást is jelentett az önálló nemzeti lét mellett az egységes cseh-szlovák nemzet fikciójával szemben, ami annak híveiből dühödt ellenzést váltott ki. Élükre Ján Kollár állt, aki az evangélikus egyház és a cseh politikai elit támogatását maga mögött tudva rendkívül durva hangú támadássorozattal válaszolt ellenfele döntésére. Ezek a belső viták csak tovább gyengítették a hazai nemzeti-nemzetiségi mozgalmak között amúgy sem túl jelentős štúri irányzatot, amely az addig Csehországból érkező támogatását is elveszítve, szinte teljesen magára maradt. A mozgalom viszont minden támadás ellenére is életképes volt, és egy évtized alatt ez lett a szlovák politikai reprezentáció fő árama.

Bár Štúr életműve másfél évszázad távlatából nézve komoly eredményeket tudhat magáénak, az 1840-es éveket tekintve ez a mérleg már korántsem ilyen pozitív. Eredeti célkitűzése ugyanis az volt, hogy Pozsonyban az evangélikus líceum tanáraként, újságíróként és országgyűlési követként képviselje nemzete érdekeit, ám a terveit nem tudta megvalósítani. Először a líceumban próbálta meg a szlovák lelkészjelöltek számára tartott nyelvi órákat a szláv történelem és irodalom tanítására is kiterjeszteni, de ezt az evangélikus egyház és a korabeli magyar politikai közvélemény élesen ellenezte. A mintegy három éven át tartó konfliktussorozat végigjárta a korabeli egyházi fórumokat, a hazai és külföldi sajtót, de a kísérlet kudarcot vallott, Štúrt pedig 1843 végén eltávolították a líceumból. 1845-ben, három éves eredménytelen próbálkozás után végre engedélyt kapott egy szlovák politikai sajtóorgánum, a Slovenskje Národňje Novini megindítására. Többször visszautasított kérvényét végül azért fogadták el, mert a reakciós udvari körök úgy gondolták, hogy más nemzetiségi törekvésekhez hasonlóan a szlovákokat is fel lehet használni az egyre erősebb magyar reformmozgalom gyengítésére. A lap létezésének három éve alatt a cenzúra Štúrt mint főszerkesztőt és mint újságírot is erősen korlátozta, az újság pedig a forradalmat követően rövidesen meg is szűnt, mert nem sikerült az új sajtótörvény által előírt kauciót előteremteni. Az utolsó rendi országgyűlésen, 1847–48-ban Štúr egy nem túl jelentős szabad királyi város, Zólyom követeként vett részt, ám a plénumon konzervatív követutasítása és a magyar politikai struktúra miatt érdemi munkát népe érdekében nem végezhetett, noha tett erre kísérletet.

A szlovák nemzeti mozgalom politikája a gyakorlatban meglehetősen ellentmondásos volt. Štúrék ugyanis, mint liberálisok, a polgári átalakulás kérdésében a magyar reformmozgalommal lényegében azonos állásponton voltak, a társadalmi átalakulás és a gazdasági modernizáció bizonyos kérdéseiben pedig (például: jobbágyfelszabadítás, mértékletességi egyletek) konkrét együttműködésre is sor került. A nemzeti-nemzetiségi kérdésben viszont áthidalhatatlan szakadék tátongott közöttük, mivel bármiféle szlovák oktatási, nyelvi és kulturális kezdeményezést a magyar reformmozgalom részéről a kor normáinak megfelelően pánszlávnak minősítve kategorikusan elutasították. Ez a nemzeti ébredés időszakában sokkal többet nyomott a latban, mint egy-két azonosan értelmezett gazdasági vagy társadalmi kérdés, így a szlovák nemzetiségi követelések teljesítését csak az abszolutista Béctől lehetett várni, amely a polgári átalakulás és a liberalizmus legnagyobb ellenfele volt. Ez az ellentmondás Štúrék számára feloldhatatlannak bizonyult, mivel választaniuk kellett, hogy a liberalizmusukból engednek a nemzeti követeléseik javára, vagy pedig fordítva. Ők az első megoldást választották, így a bécsi támogatás fejében egy olyan középutas álláspontra helyezkedtek az abszolutista udvar és a liberális magyar reformmozgalom között, ami még a saját táborán belül is éles vitákhoz vezetett. Štúr, aki maga is tisztában volt ezzel a kényes politikai helyzettel e támadásokra joggal válaszolhatta, hogy „vajon nem tudják ezek, hogy a kormánytól kaptuk a kiváltsá-

gainkat, hogy ez nekünk kedvez, jóváhagyja a Tatrínt és a pesti egyetemen a tanszéket, és még ellene írjunk? Hiszen egy ilyen megingás mindent tönkre tehet, és azután ezek az álliberálisok fogják mindezt nekünk majd kiharcolni?”

Ezt az ellenmondást 1848 tavasza oldotta fel, amikor a forradalomnak köszönhetően az abszolutista hatalom összeomlott, a polgári átalakulás pedig megtörtént, így a következő lépcsőnek a szlovák nemzeti kívánságok teljesítését tekintették. Mivel az új magyar kormánnyal továbbra sem volt esély a megegyezésre, Štúr a monarchia szláv népeinek demokratikus összefogásában látta a kiutat, így az utolsó rendi országgyűlés munkáját otthagyva, először Bécsbe, majd Prágába távozott. Ennek az alternatívának a végét a prágai szláv kongresszus és felkelés kudarca jelentette 1848 júniusában, Štúrék pedig ezután már csak két, hagyományosan udvarhű és magyar-ellenes nemzetiség, a horvátok és a szerbek támogatására számíthattak. A velük való együttműködés révén törvényszerűen sodródtak át az ellenforradalom táborába, ahol már csak az abszolutizmus győzelmétől és az uralkodóház kezgyétől várhatták a szlovák nemzeti kívánságok teljesítését.

A szabadságharcot követően az uralkodó, a szerb Vajdaság mintájára, nem állított fel külön szlovák koronatarományt. Ráadásul politikai szempontból az új rendszer óriási visszalépést hozott a Batthyány-kormány időszakához képest, mivel a liberális alkotmányt a nyílt önkényuralom váltotta fel. Mindezek hatására Štúr meghasonlott, ezért megírta *A szlávság és a világ jövője* című művét, melyben az Oroszországhoz való csatlakozást, az orosz nyelv, illetve a pravoszlávia felvételét ajánlotta kiútként. Ez addigi politikai múltjának a teljes feladását jelentette, korai halála pedig megakadályozta, hogy a Bach-rendszer bukását követően újból a politikai küzdőterre lépve revideálja elkeseredésében írt nézeteit.

A könyv négy nagy fejezetből áll. Az elsőben hosszabb, a kötet mintegy kétharmadát elfoglaló válogatás található Štúr politikai tárgyú írásaiból és országgyűlési beszédeiből, ami tematikai szempontból három témakörre osztható.

Az első nagy témakört a polgári és nemzeti átalakulás kérdései jelentik, amit Štúr írásaiban természetesen szlovák prizmán át, vagyis népe és az általa lakott régió sorsán keresztül vizsgált. Bár a reformkorban még több konkrét társadalmi, közművelődési és oktatási problémával is foglalkozott (például: vasárnapi iskolák, mértékletességi egyletek, a hivatalviselés kérdései, megyei gabonaraktárak stb.), a kötetben szereplő írásai inkább elméleti jellegűek, melyeknek középpontjában a nemzet állt, mint megteremtésre váró politikai egység. Ezzel ellentétben viszont országgyűlési beszédei teljesen konkrét problémákkal, a jobbágyfelszabadítással és a városok helyzetével foglalkoznak.

A következő nagy témakört a szlovák–szláv viszony jelenti, ahol Štúr két fontos alapműve is szerepel. Az egyikben az új irodalmi nyelvet ismerteti, ami a szűkebb értelemben vett tudományosság keretein túllépve egyfajta politikai állásfoglalást is jelent az önálló nemzeti lét mellett a cseh–szlovák kölcsönösség kollári álláspontjára.

val szemben. *A szlávság és a világ* jövője című híres művéből pedig egy viszonylag terjedelmes részlet olvasható arról, hogy Štúr hogyan képzelte el a Bach-rendszer idején a szlovákok és általában a többi szláv nép számára a politikai kiutat, ami jól mutatja korábbi nézeteinek gyökeres megváltozását.

E fejezetben belül a harmadik nagy témakört a magyar–szlovák viszonyt és a magyar liberálisok nemzetiségi politikáját taglaló írásai jelentik. Ezek főként a forradalom előtt keletkeztek, mint például az evangélikus egyházon belüli nemzetiségi vitákról szóló röpiratai vagy a pánszlávizmus és a szlovákok viszonyáról írt cikkso-rozata. A Bach-rendszer idején született viszont egyik társa, Samuel Vozár elleni vitairata, akivel ellentétben elutasította a magyar–szlovák közeledés alternatíváját.

A második rész Štúr leveleiből ad válogatást, a harmadik pedig róla szóló vissza-emlékezésekből. Ezek szerzői egykori harcostársai voltak (Jozef Miloslav Hurban, Josef Vacláv Frič, Daniel G. Lichárd, Jonaš Záborský, Ján Kalinčiak stb.), írásaik pedig, ha néha kissé heroizálva is, de jól bemutatják a nagy szlovák politikus életének különböző időszakait.

A negyedik részben különféle, Štúrról szóló írások olvashatók, a szerzőgárda pedig az elmúlt másfél évszázad szlovák politikai és szellemi elitjéből került ki pártállásra való tekintet nélkül (például: Svetozár Hurban Vajanský, Ladislav Novomeský, Vladimír Mináč, Milan Hodža, Jozef Tiso, Vladimír Clementis stb.), néhány más nemzetiségű szerző kivételével. Egykori harcostársak, írók, irodalomtörténészek, történészek, politikusok, filozófusok értelmezik aktuálpolitikai vagy eszméletörténeti szempontból a nagy előd politikai és szellemi örökségét, miközben ízelítőt adnak a szlovák történettudomány Štúr-képének változásaiból is.

A kötetet a szerkesztő, Rudolf Chmel által írt hosszabb tanulmány zárja. Bár ennek egyik-másik megállapításával, mint például Kossuth és Štúr összehasonlításával vagy 1848–49 régi szlovák sémák szerinti megítélésével ugyan vitába lehet szállni, ám maga az írás mégis árnyaltan, modern értelmezésben mutatja be a štúri életutat. Szintén a kötet szerkesztőjét dicséri, hogy a magyar neveket az eredeti formájában közli, és az északi szomszédunknál érvényesülő gyakorlattal szemben ezeket nem írták át szlovák helyesírás szerint.

Az 1950-es években megjelent összkiadás alkalmával az egyes kötetek anyaga tartalmilag egy-egy nagyobb témakörhöz kapcsolódott. Az azóta megjelent válogatások esetében viszont ilyen tematikai szempontokat már nem érvényesítettek a szerkesztők, hanem „mindössze” Štúr különféle műfajú írásaiból szemezgettek. Ennek eredményeképpen sokszínű, de tartalmi szempontból meglehetősen „vegyes” kiadványok születtek, melyek rövid részletei a társadalomtudományok képviselői számára szakmai szempontból lényegében használhatatlanok voltak. A mostani kötet viszont a szerkesztő, Rudolf Chmel jóvoltából elkerülte ezt a csapdát, mivel fő válogatási szempontja alapvetően az 1840–1850-es évek szlovák politikatörténete volt Štúr személyén keresztül, ott szereplő írásai pedig döntően teljes terjedelmük-

ben szerepelnek. Bár az elmúlt évtizedekben voltak ennél nagyobb terjedelmű válogatások is, de ilyen színvonalú, történészek és társadalomtudósok számára valóban használható kiadvány az összkiadás óta nem jelent meg.

Jegyzetek

- * Szlovák nyelven Ludovít Štúr-ként használják, a maga korában Ludevít Velislav Štúr, magyarul Stúr Lajos (a szerk.).